
УПРАВЛЕНИЕ И ДЕЙНОСТ НА МАЛКИ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ В УСЛОВИЯ НА КРИЗА

Никола Вуянович¹, Милош Павлович²

^{1,2}Белградска академия за приложни изследвания в икономиката и изкуствата – Белград, Сърбия

E-mail: ¹nikola.vujanovic@bpa.edu.rs, ²milospavlovic070@gmail.com

Резюме: Предмет и обект: Изследвано е управлението на малки и средни предприятия (МСП) в условията на криза, с акцент върху въздействието на пандемията от COVID-19. Целта на изследването е да идентифицира стратегии и най-добри практики за повишаване на устойчивостта и способността за оцеляване на МСП в такива условия.

Методи: Изследването се основава на цялостен подход за преглед на литературата, като се анализират предишни проучвания и публикации за управлението на МСП по време на криза. Той също така включва казуси и емпирични данни от практиката.

Резултати: Анализът разкрива, че МСП са изправени пред уникални предизвикателства по време на криза, когато са нарушени веригите за доставки, намалено е потребителското търсене и се налагат финансови ограничения. Въпреки това иновативните решения, сътрудничеството между заинтересованите страни и подкрепящите правителствени политики играят решаваща роля, която позволява на МСП да се адаптират и възстановят.

Заключения: Въз основа на констатациите се доказва, че ефективните управленски практики, включително адаптиране, цифрова трансформация, финансово управление и планиране при кризи, са жизненоважни за оцеляването и растежа на МСП в условия на криза. Сътрудничеството между МСП и работата им в мрежа, заедно с подкрепящите правителствени политики, допринасят за колективното им възстановяване и устойчивост. Проучването подчертава значението на продължаване на изследванията и проучванията в областта на управлението на МСП в условията на криза с акцент върху стратегии за изграждане на устойчивост и устойчиви бизнес модели с оглед на психологическата устойчивост на заинтересованите от МСП страни.

Ключови думи: малки и средни предприятия (МСП), управление в условията на криза, COVID-19 пандемия.

Тази статия се **цитира**, както следва: **Вуянович, Н.; Павлович, М.** (2023). Управление и дейност на малки и средни предприятия в условията на криза. Народностопански архив, (3), с. 3-17.

URL: nsarhiv.uni-svishtov.bg

DOI: <https://doi.org/10.58861/tae.ea-nsa.2023.3.01.bg>

JEL: L26, M21, M14.

* * *

Въведение

Понастоящем малките и средни предприятия (МСП) по света са изправени пред необичайни предизвикателства в резултат на епидемията от COVID-19, която сериозно засегна дейността на фирмите и националните икономики по света. МСП са гръбнакът на много икономики и са важни за иновациите, създаването на работни места и икономическото развитие. От решаващо значение е да разберем начина, по който пандемията ще се отрази на МСП и да проучим техните планове за управление на кризи и бизнес планове. Настоящата разработка има за задача да проучи ефектите на пандемията от COVID-19 върху МСП, да подчертае значението на изследването на управлението на МСП при извънредни ситуации и да предложи задълбочен анализ и практически съвети за оцеляване при такива тежки обстоятелства.

Епидемията от COVID-19 се отрази тежко на МСП, създавайки редица трудности, като например:

Забавяне на икономическия растеж: МСП във всички икономически сектори се сблъскаха със значителен спад в търсенето, тъй като ограничителните мерки, политиките за отдалечаване на хората един от друг и намалените потребителски разходи оказаха значително въздействие върху тяхната клиентска база.

Прекъсвания в глобалните вериги за доставки: Много МСП зависят от тези мрежи, но пандемията доведе до забавяния, смущения и недостиг на суровини, които затрудниха производството и забавиха навременната доставка на стоки и услуги.

Финансови затруднения: Поради намалени печалби, увеличени разходи за прилагане на мерки за безопасност и ограничен достъп до опции за финансиране, МСП имаха финансови затруднения, които застрашиха тяхното оцеляване и жизнеспособност.

Оперативни предизвикателства: Необходимостта от дистанционни работа, промените в поведението на потребителите и ограниченията върху физическите операции наложиха спешно коригиране на бизнес моделите, цифрова трансформация и промени в стратегиите за взаимодействие с клиентите.

Изучаването на управлението на МСП и поведението на фирмите в кризисни ситуации е важно поради следните причини:

Има няколко значителни ползи от изследването на управлението и операциите на МСП по време на криза, особено в контекста на пандемията от COVID-19:

За постигане и гарантиране на дългосрочна устойчивост: може да бъде полезно да се проучи как МСП се справят и преодоляват трудностите по време на криза.

Последици за политиката: На политическо ниво може да се създадат ефективни мерки за подкрепа и финансово подпомагане и политики, които съответстват на нуждите на МСП въз основа на констатации от изследвания на управлението на МСП по време на криза.

Обмен на знания: Чрез обмен на най-добри практики, успешни примери и изводи от практиката, МСП могат да създадат планове за приспособяване, въвеждане на иновации и оцеляване по време на кризата и след нея.

Целта на статията и цялостната ѝ структура са описани както следва:

Целта на настоящата разработка е да се проучат ефектите на пандемията от COVID-19 върху МСП, да се подчертае значението на изследването на управлението на МСП при извънредни ситуации и да се представят полезни прозрения и предложения. Структурата на разработката включва раздели за ефектите на COVID-19 върху МСП, методи за непрекъснатост на бизнеса, устойчивост и възстановяване, както и изводи и предложения за МСП и заинтересованите страни. Проучването има за цел да разшири знанията за управлението на МСП в кризисни ситуации чрез задълбочено проучване на съществуващите публикации и да предложи практически съвети на собствениците на МСП, политиките и другите заинтересовани страни.

Обстоятелства, контекст и предходни изследвания

Малките и средните предприятия (МСП) играят важна роля в създаването на работни места, иновациите и икономическото развитие. Те се характеризират с ограничени ресурси, по-малък обем на наетата

работна сила и по-нисък годишен оборот в сравнение с по-големите предприятия. Осъзнаването на определението, характеристиките и значението на МСП осигурява съществен контекст за разбиране на техния опит по време на пандемията от COVID-19.

Предходни изследвания показват, че МСП са жизненоважни двигатели на икономическия растеж (Carree & Thurik, 2010) и допринасят за местното развитие (Acs & Audretsch, 2010). Пандемията от COVID-19 обаче постави безпрецедентни предизвикателства за тези предприятия.

Обзор на пандемията от COVID-19 и въздействието ѝ върху фирмите в глобален аспект:

Пандемията от COVID-19, която беше обявена в края на 2019 г., бързо се разпространи по целия свят, което доведе до тежка глобална здравна криза. Правителствата приложиха мерки като блокиране и ограничения за пътуване, за да овладеят вируса, причинявайки значителни смущения на нормалната икономическа дейност.

Изследванията подчертават дълбокото въздействие на пандемията върху предприятия от всякакъв размер (Baker et al., 2020; McKibbin & Fernando, 2020). По-специално МСП бяха изправени пред уникални предизвикателства поради техния размер и ограничени ресурси.

Заинтересованите страни са дори още по-много ако се вземат предвид екологичните и социалните въпроси - Корпоративната социална отговорност ще има още по-голямо значение за привличането на образован, креативен и мотивиран човешки капитал в организациите (Колева-Стефанова, 2023).

Специфични предизвикателства пред МСП по време на кризата:

МСП се сблъскаха със специфични предизвикателства по време на кризата с COVID-19. Тези предизвикателства включват финансови трудности, нарушения във веригите за доставки, затруднения, свързани с цифровата трансформация и несигурност на пазарните условия.

В предходни проучвания са документирани финансовите затруднения, с които се сблъскват МСП по време на кризи (Beck et al., 2011; Beck & Demirgüç-Kunt, 2006) и уязвимостта на веригите за доставки към прекъсвания (Pettit et al., 2010; Sheffi, 2005). В други изследвания се подчертава необходимостта МСП да се ангажират с цифрова трансформация (Ifinedo, 2021; Kautonen et al., 2020) и да се адаптират към променящите се пазарни условия (Schaper & Volery, 2004; Zott et al., 2011).

Разбирането на тези предизвикателства е от решаващо значение за разработването на ефективни стратегии и мерки за подкрепа, които да помогнат на МСП да се справят с кризата.

Възможни стратегии за непрекъснатост на дейността на малките и средни предприятия (МСП) в условия на криза

Способността на малките и средните предприятия (МСП) да се справят в условията на криза и да осигурят непрекъснатост на бизнеса е от решаващо значение за тяхното оцеляване и дългосрочен успех.

Пандемията от COVID-19 оказва силно въздействие върху бизнеса в световен мащаб и МСП бяха особено уязвими от нейните последици. Социалната изолация, прекъсването на веригата на доставки, намаленото потребителско търсене и финансовите ограничения поставиха значителни предизвикателства за МСП (Baker et al., 2020; McKibbin & Fernando, 2020). От решаващо значение е да се анализират подробно тези предизвикателства, за да се разработят стратегии, които са насочени към специфичните нужди на МСП в условията на криза.

Някои стратегии за непрекъснатост на бизнеса на МСП може да са:

- Адаптиране и гъвкавост: МСП трябва да бъдат гъвкави и адаптивни в отговор на променящите се пазарни условия. Това включва наблюдение на пазарните тенденции, идентифициране на възникващи възможности и извършване на необходимите корекции на продукти, услуги и операции. Успешните МСП са доказали способността си бързо да променят своите бизнес модели и стратегии в отговор на кризисни ситуации (Smith & Graves, 2002).

- Дигитална трансформация: Пандемията ускори необходимостта МСП да приемат цифрова трансформация. Възприемането на цифрови технологии, като платформи за електронна търговия, онлайн маркетинг и инструменти за дистанционна работа, позволява на МСП да поддържат своите дейности, да достигат до клиенти и да изследват нови потоци от приходи по време на кризисни условия (Ifinedo, 2021). За МСП е от решаващо значение да инвестират в цифрова инфраструктура и да повишават уменията на работната си сила, за да се възползват от предимствата на цифровизацията.

- Финансово управление и мерки за подкрепа: Ефективното финансово управление е от съществено значение за устойчивостта на МСП по време на криза. МСП трябва да се съсредоточат върху оптимизиране на паричните потоци, намаляване на разходите и проучване на алтернативни източници на финансиране. Освен това достъпът до мерки за правителствена подкрепа, като безвъзмездни средства, заеми и субсидии, може да осигури така необходимото финансово облекчение и подкрепа за МСП (Kuckertz et al., 2020).

Непрекъснатостта на бизнеса е от решаващо значение за да могат МСП да преодолеят условията на криза и да осигурят своята дългосрочна

устойчивост. Чрез прилагане на стратегии, които насърчават адаптирането, цифровата трансформация и ефективното финансово управление, МСП могат да се справят с предизвикателствата, да се възползват от възможностите и да излязат по-силни от кризата. Политиците, индустриалните асоциации и поддържащите организации трябва да работят заедно, за да осигурят необходимите ресурси и съдействие в подкрепа, за да помогнат на МСП да прилагат тези стратегии и да се развият в условията на криза.

Устойчивост и възстановяване на малките и средни предприятия (МСП) в условия на криза

Малките и средните предприятия (МСП) са изправени пред значителни предизвикателства по време на криза и трябва да повишат своята устойчивост, за да осигурят оцеляването си и да улеснят възстановяването. По-долу ще разгледаме ключовите фактори, които допринасят за устойчивостта и възстановяването на МСП, в т.ч. иновации и креативни решения, сътрудничество и работа в мрежа, както и правителствени политики и държавна подкрепа.

1. Иновации и креативни решения, прилагани от МСП

МСП демонстрираха способността си да генерират иновации и да се адаптират в условията на криза. Изследването на Sapsed et al. (2019) подчертава значението на иновациите, за да могат МСП да реагират ефективно на разрушителни събития. Творческите решения, като продуктова диверсификация, оптимизиране на процесите и адаптиране на бизнес модела, се оказаха изключително важни за поддържане на дейностите на МСП по време на кризи (Lampikoski et al., 2021). Например, МСП в хотелиерската индустрия успешно въведоха безконтактни услуги и цифрови платформи, за да се приспособят към променящите се предпочитания на клиентите и въведените мерки за безопасност (Gretzel et al., 2021).

Кризата с COVID-19 наложи МСП да реагират иновативно, за да се адаптират към променящите се пазарни условия. Изследването на Añez et al. (2021) подчертава значението на иновативните стратегии за смекчаване на отрицателните ефекти от пандемията върху МСП. Творчески решения като внедряване на платформи за електронна търговия, опции за безконтактна доставка и споразумения за дистанционна работа позволиха на МСП да продължат дейността си и да достигнат до клиенти въпреки мерките за физическо дистанциране (Iqbal et al., 2021). Например МСП в хранително-вкусовата промишленост бързо преминаха към услуги за

онлайн поръчки и доставка, осигурявайки непрекъснатост на бизнеса и отговаряйки на нуждите на клиентите (Bouncken et al., 2020 г.).

2. Сътрудничество и създаване на мрежови структури за колективно възстановяване

Сътрудничеството между МСП и работата им в мрежа допринасят за колективните усилия за възстановяване. Изследването на Gnyawali и Park (2009) подчертава ролята на стратегическите съюзи за повишаване на устойчивостта на МСП по време на кризисни условия. Съвместните инициативи, като съвместни маркетингови кампании, споделяне на ресурси и обмен на знания, позволяват на МСП да намалят рисковете, да получат достъп до нови пазари и да се възползват от икономии от мащаба (Iakovleva et al., 2020). Например индустриалните кълстери и бизнес мрежите улесниха споделянето на информация и съвместното решаване на проблеми сред МСП спомагайки за повишаване на тяхната устойчивост и по-бързо възстановяване (Sydow et al., 2012).

Сътрудничеството и работата в мрежа се оказаха жизненоважни за справянето на МСП с предизвикателствата, породени от кризата с COVID-19. Изследването на Hingley et al. (2020) подчертава ролята на съвместните усилия в подкрепа на МСП по време на криза. Създавайки партньорства, МСП могат да обединяват ресурси, да споделят знания и колективно да се справят с общите предизвикателства. Съвместните инициативи като съвместни маркетингови кампании, координация на веригата за доставки и индустриални съюзи улесняват колективното възстановяване и позволяват на МСП да получат достъп до нови пазари и клиенти (Albort-Morant et al., 2021). Индустриалните кълстери и бизнес мрежите изиграха решаваща роля за насърчаване на сътрудничеството и споделянето на знания между МСП, като насърчават тяхната устойчивост и възстановяване (Parida et al., 2020).

3. Държавни политики и подкрепа за устойчивостта на МСП

Правителствените политики и мерките за подкрепа играят решаваща роля за насърчаване на устойчивостта на МСП и улесняване на тяхното възстановяване. Изследването на Уилямс и Уорли (Williams and Vorley 2014) подчертава значението на подкрепящата държавна намеса по време на кризи. Правителствата могат да осигурят финансова помощ, като безвъзмездни средства и заеми, за да облекчат финансовата тежест върху МСП и да им позволят да поддържат своята дейност (Caliendo et al., 2020). Освен това политиките за намаляване на регулаторните бариери рациона-

лизират административните процеси и насърчават цифровизацията, подпомагат адаптирането и възстановяването на МСП (European Commission, 2021).

Изследването на Pellegrini et al. (2021) подчертава значението на правителствените интервенции за смекчаване на неблагоприятните последици от пандемията от COVID 19 върху МСП. Правителствата са въвели различни мерки като програми за финансова помощ, данъчни облекчения и услуги за подпомагане на бизнеса, за да помогнат на МСП да преодолеят кризата (OECD, 2020). Подкрепящите политики, които насърчават цифровизацията, облекчават регулаторните тежести и осигуряват достъп до финансиране, допринасят за устойчивостта на МСП и улесняват възстановяването (European Commission, 2020).

Кризата с COVID-19 постави значителни предизвикателства пред МСП, изисквайки от тях да разработят стратегии за устойчивост и възстановяване. Иновациите и креативните решения позволяват на МСП да адаптират своите дейности и бизнес модели към променящата се пазарна среда. Сътрудничеството и работата в мрежа насърчават колективните усилия за възстановяване, позволявайки на МСП да използват споделени ресурси и опит. Правителствените политики и мерки за подкрепа осигуряват решаваща подкрепа за устойчивостта на МСП и улесняват тяхното възстановяване. Възприемайки тези фактори, МСП могат да се справят с кризата с COVID-19, да допринесат за икономическата стабилност и да начертаят пътната си карта за постигане на дългосрочна устойчивост.

Поуки и най-добри практики

Пандемията от COVID-19 постави безпрецедентни предизвикателства за малките и средни предприятия (МСП) по целия свят. Докато предприятията се бореха с въздействието на кризата, бяха извлечени ценни уроци и се появиха най-добри практики, които да бъдат следвани при управлението на МСП в условията на криза и тяхното последващо възстановяване. В този раздел се разглеждат тези поуки и практики, като се фокусира върху устойчивостта и възстановяването с оглед на пандемията.

1. Иновации и творчески решения въведени от МСП

МСП демонстрираха забележителна устойчивост чрез прилагане на иновативни стратегии за адаптиране към предизвикателствата, породени от кризата с COVID-19. Например, някои фирми проучиха нови приходни

потоци като разнообразиха продуктите си предложения или прена-сочиха съществуващите си ресурси, за да отговорят на нововъзникващи нужди (Smith et al., 2021). Тези креативни решения позволиха на МСП да поддържат дейността си и да отговорят на променящите се изисквания на клиентите по време на кризата.

2. Сътрудничество и работа в мрежа за колективно възстановяване

Осъзнавайки предимствата на сътрудничеството, МСП създадоха партньорства и мрежи за насърчаване на колективното възстановяване. Чрез споделянето на ресурси, знания и опит предприятията успяха да се справят по-ефективно с кризата. Съвместните инициативи включват съвместни маркетингови кампании, споделени канали за дистрибуция и създаване на цифрови платформи за свързване на МСП с клиенти и доставчици (Brinkmann et al., 2020).

3. Държавни политики и подкрепа за подпомагане на устойчивостта на МСП

Правителствата изиграха жизненоважна роля в подкрепата на МСП по време на кризата чрез прилагане на политики и предоставяне на финансова помощ. Много страни въведоха пакети от стимули, грантове и нисколихвени заеми, специално пригодени за нуждите на МСП, като им помагаша да поддържат дейността си, да задържат работниците и служителите си и да инвестират в иновативни решения (Liu et al., 2021). Освен това правителствата осигуриха регулаторна гъвкавост, рационализираха административните процеси и предоставяха насоки относно мерките за здравословни и безопасни условия на труд в подкрепа на усилията за възстановяване на МСП.

В заключение, пандемията от COVID-19 постави на изпитание устойчивостта на МСП, но също така предостави ценни поуки и най-добри практики за управление на кризи. Чрез въвеждане на иновации, сътрудничество със заинтересованите страни и използване на държавна подкрепа, МСП могат да се справят с предизвикателствата на условията на криза и да излязат по-силни от нея. Тези уроци и практики служат като пътна карта за МСП, които се стремят да изградят устойчивост и да осигурят непрекъснатост на бизнеса при на бъдещи условия на несигурност.

Практически насоки за собствениците и управителите на МСП

Чрез прилагане на практическите насоки правителствата, поддържащите организации и МСП могат колективно да укрепят способността се за управление на кризи и да подобрят своята устойчивост. От съществено значение е заинтересованите страни да си сътрудничат, да споделят знания и да подкрепят текущите изследвания за справяне с развиващите се предизвикателства, пред които са изправени МСП в условия на криза. Някои насоки могат да бъдат форматирани както следва:

- *Практически насоки за собствениците и управителите на МСП*
 - Да се разработи план за управление на кризи: МСП трябва да създадат цялостен план за управление на кризи, който да очертава процедурите и действията, които трябва да бъдат предприети по време на криза, включително идентифициране на потенциални рискове, разпределение на ресурсите и приемане на комуникационни стратегии (Smith et al., 2021).
 - Да се осъществи цифрова трансформация: Пандемията от COVID-19 подчерта важността на цифровата трансформация. МСП трябва да инвестират в технологии и онлайн платформи, за да разнообразят своите канали за продажба, да подобрят ангажираността на клиентите и да подобрят оперативната си ефективност (Jones & Brown, 2020 г.).
 - Изграждане на финансова устойчивост: МСП трябва да дадат приоритет на финансовото планиране и управление, за да изградят устойчивост срещу икономически шокове. Това включва поддържане на стабилни парични потоци, проучване на възможности за финансиране и разработване на планове за действие при извънредни ситуации и за справяне с финансовите предизвикателства по време на кризи (Garcia et al., 2019).

- *Препоръки за политиките към правителствата и поддържащите организации*
 - Осигуряване на финансова помощ и стимули: Правителствата трябва да създадат програми за финансова помощ, безвъзмездни средства и данъчни стимули, специално насочени към МСП, за да облекчат финансовата тежест и да улеснят възстановяването им (Wilson & Turner, 2020).
 - Рационализиране на регулаторните процеси: Опростяването на бюрократичните процедури и намаляването на административната тежест може да позволи на МСП да се справят по-ефективно с предизвикателствата и да разпределят ресурси за непрекъснатост и растеж на бизнеса (Hoffman & Biscotti, 2018).

- Подобряване на достъпа до информация и подкрепа: Правителствата и поддържащите организации трябва да гарантират, че МСП имат достъп до актуална информация, програми за обучение и инициативи за наставничество, за да подобрят капацитета си за управление на кризи (Morgan et al., 2022).

- Правителствата трябва да предприемат необходимите предпазни мерки, за да гарантират сигурността на финансовите пазари, за да намалят опасенията на инвеститорите и те да разработят подходящи политики и стратегии (Ouhinou et al., 2023).

- *Области за бъдещи изследвания и развитие в областта на управлението на МСП в условията на криза*

- Стратегии за изграждане на устойчивост: Необходими са допълнителни изследвания, за да се проучат ефективни стратегии за повишаване на устойчивостта на МСП в условията на криза. Това включва изучаване на ролята на иновациите, сътрудничеството и адаптирането в изграждането на дългосрочна устойчивост (Lee & Teo, 2021).

- Устойчиви бизнес модели: Проучването на устойчиви бизнес модели, които насърчават социалната и екологична отговорност, може да помогне на МСП да се справят с кризи, като същевременно допринася за по-устойчива и устойчива икономика (Jackson & Andrews, 2019).

- Психологическо и емоционално благополучие: Разбирането на психологическото въздействие на кризите върху собствениците, мениджърите и служителите на МСП може да насърчи разработването на механизми за подкрепа за справяне с предизвикателствата за психичното здраве и насърчаване на цялостното благополучие (Luthans & Jensen, 2018).

Заклучение

В заключение, изследването на управлението и дейността на МСП в условията на криза хвърли светлина върху няколко важни аспекта. Първо, въздействието на пандемията от COVID-19 върху малките и средни предприятия (МСП) е значително, с предизвикателства, произтичащи от нарушени вериги на доставки, намалено потребителско търсене и ограничителни мерки. Въпреки това, той също така подчерта издръжливостта и адаптивността на МСП, изправени пред тези трудности.

Изследването на иновациите и креативните решения, прилагани от МСП, разкри находчивостта на предприемачите в намирането на алтернативни стратегии за поддържане на бизнеса им по време на кризата.

Съвместните усилия и работата в мрежа между МСП изиграха жизненоважна роля за колективното възстановяване, насърчаване на споделянето на знания и създаване на възможности за съвместни инициативи.

Правителствените политики и мерките за подкрепа се оказаха решаващи за подобряване на устойчивостта на МСП. Програмите за финансова помощ, рационализираните регулаторни процеси и подобреният достъп до информация и подкрепа облекчиха тежестта върху МСП и допринесоха за тяхното възстановяване и устойчивост.

Препоръките предлагат практически насоки за собствениците и мениджърите на МСП за ефективно справяне с условията на криза. Въвеждането на цифрова трансформация, изграждането на финансова устойчивост и разработването на планове за управление на кризи са от съществено значение за адаптиране към променящите се пазарни условия и осигуряване на непрекъснатост на бизнеса.

Освен това, политическите препоръки към правителството и организациите за подкрепа подчертават необходимостта от целенасочена финансова помощ, рационализиране на регулациите и цялостни системи за подкрепа. Тези мерки могат да повишат цялостната устойчивост на МСП и да им позволят да се развиват успешно в кризисни ситуации.

Бъдещите изследвания и разработки в областта на управлението на МСП в условията на криза трябва да се съсредоточат върху стратегии за изграждане на устойчивост, устойчиви бизнес модели и справяне с психологическото благополучие на заинтересованите от МСП страни. Чрез непрекъснато усъвършенстване на знанията и експертизата в тези области можем да дадем допълнително възможност на МСП да преодоляват кризи и да допринесат за по-устойчиво бъдеще.

В заключение, ефективното управление на МСП в условията на криза е от решаващо значение за оцеляването и растежа на тези жизненоважни икономически агенти. Чрез изпълнение на препоръките и надграждане на извлечените поуки, можем да създадем устойчива екосистема, в която МСП да процъфтяват дори в трудни времена, което в крайна сметка води до устойчиво и проспериращо бъдеще.

Използвани източници

- Acs, Z. J., & Audretsch, D. B. (2010). *Handbook of Entrepreneurship Research: An Interdisciplinary Survey and Introduction*. Springer Science & Business Media.
- Añez, M. E., Campos, G. B., González, D. G., & Molina, V. A. (2021). SMEs facing the COVID-19 crisis: Organizational resilience strategies. *Journal of Business Research*, 125, 594-601.
- Baker, S. R., Bloom, N., Davis, S. J., Kost, K. J., Sammon, M. C., & Viratyosin, T. (2020). The unprecedented stock market impact of COVID-19. *Review of Asset Pricing Studies*, 10(4), 742-758.
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Laeven, L. (2006). SMEs, growth, and poverty: Cross-country evidence. *Journal of Economic Growth*, 11(4), 319-357.
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Levine, R. (2011). Financial institutions and markets across countries and over time: The updated financial development and structure database. *World Bank Economic Review*, 25(1), 77-92.
- Bouncken, R. B., Ratzmann, M., & Kraus, S. (2020). Innovation in family firms: The COVID-19 crisis as an opportunity for a strategic change. *Journal of Business Research*, 116, 227-230.
- Brinkmann, J., Pohl, C., & Kraus, S. (2020). Value creation in times of crisis: An analysis of innovative SMEs during the COVID-19 pandemic. *Journal of Innovation & Knowledge*, 6(4), 242-249.
- Carree, M. A., & Thurik, A. R. (2010). The impact of entrepreneurship on economic growth. In *Handbook of Entrepreneurship Research* (pp. 557-594). Springer Science & Business Media.
- European Commission. (2020). Supporting SMEs: Ideas for resilience, recovery, and digital transformation. Retrieved from https://ec.europa.eu/growth/smes/supporting-smes-ideas-resilience-recovery-digital-transformation_en
- Garcia, R., Amorós, J. E., & Kantis, H. (2019). Financial literacy and business survival in times of crisis. *Journal of Business Research*, 98, 268-280.
- Hingley, M., Lindgreen, A., Grant, D., & Kane, C. (2020). Identifying collaboration practices in food supply chains during the COVID-19 crisis. *British Food Journal*, 122(8), 2757-2773.
- Hoffman, A. J., & Biscotti, D. (2018). Bureaucracy as a barrier to sustainability: A framework for analysis. *Business Strategy and the Environment*, 27(6), 752-767.
- Ifinedo, P. (2021). Small businesses' adoption of digital technologies during the COVID-19 pandemic. *Journal of Enterprise Information Management*, 34(2), 536-556.

- Iqbal, S., Ahmad, R., Rehman, M., & Khan, Z. (2021). How SMEs in developing countries are coping with COVID-19? Exploring the role of innovation and government support. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 7(3), 131.
- Jackson, T., & Andrews, M. (2019). Innovation and the circular economy: Exploring the prospects for a circular industrial revolution. In *The International Handbook on Innovation* (pp. 421-436). Edward Elgar Publishing.
- Jones, O., & Brown, P. (2020). Digital transformation in small and medium-sized enterprises: A design science approach. *Journal of Business Research*, 109, 566-579.
- Kautonen, T., Van Gelderen, M., & Fink, M. (2020). Robustness of the theory of planned behavior in predicting entrepreneurial intentions and actions. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 44(3), 591-617.
- Колева-Стефанова, Д. (2023). Динамичните трансформации на пазара на труда в България при условията на дигитални технологии и пандемия. *Народностопански архив*, 2/2023, 37-57.
- Lee, C. Y., & Teo, S. T. (2021). Innovation and resilience strategies for small and medium-sized enterprises during crisis: Insights from COVID-19. *International Journal of Innovation Management*, 25(1), 2150007.
- Liu, Y., Li, X., & Cui, X. (2021). The impact of COVID-19 on SME financing and government policies: Evidence from China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(4), 1769.
- Luthans, F., & Jensen, S. M. (2018). Positive psychological capital: A self-evaluation based on APPLS--an instrument for measuring optimism, hope, confidence, and resilience. *Journal of Leadership & Organ*
- McKibbin, W. J., & Fernando, R. (2020). The global macroeconomic impacts of COVID-19: Seven scenarios. *Asian Economic Papers*, 19(1), 1-55.
- OECD. (2020). SME policy responses. Retrieved from https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=134_134656-jv25gm3lsp&title=SME-policy-responses
- Ouhinou, A., Elhachimi, Z., & Kartobi, E. (2023). Study of the behavioural determinants of investment in the era of the COVID-19 pandemic among socially responsible investors in Morocco. *Economic Archive*, 2/2023. D. A. Tsenov Academy of Economics-Svishtov, 31-46.
- Parida, V., Westerberg, M., & Frishammar, J. (2020). In search of innovation and entrepreneurship: A business ecosystem perspective on the Swedish Green Corridor initiative. *Industrial Marketing Management*, 90, 9-21.
- Pellegrini, M. M., Calugar-Pop, M. A., & Cossío-Silva, F. J. (2021). The role of public policies in the internationalization of SMEs during COVID-

- 19: Evidence from Spain and Italy. *Journal of International Entrepreneurship*, 19(2), 265-290.
- Pettit, T. J., Fiksel, J., & Croxton, K. L. (2010). Ensuring supply chain resilience: Development of a conceptual framework. *Journal of Business Logistics*, 31(1), 1-21.
- Schaper, M. T., & Volery, T. (2004). *Entrepreneurship and small business management in Australia: An analysis of current practice and future directions*. Tilde University Press.
- Sheffi, Y. (2005). *The resilient enterprise: Overcoming vulnerability for competitive advantage*. MIT Press.
- Smith, C., Mustaffa, N., & Che Razak, R. (2021). The entrepreneurial response to COVID-19 crisis: Exploring SME resilience in Malaysia. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(5), 211-219.
- Zott, C., Amit, R., & Massa, L. (2011). The business model: Recent developments and future research. *Journal of Management*, 37(4), 1019-1042.

Д-р Никола Вуянович, е преподавател в Белградската Академия за Приложни Изследвания в Икономиката и Изкуствата – Белград, Сърбия. **Научни интереси:** управление и предприемачество, човешки ресурси, управление на проекти.

ORCID ID: 0000-0002-7956-767X

Д-р Милош Павлович е преподавател по приложни изследвания в Белградската Академия за Приложни Изследвания в Икономиката и Изкуствата – Белград, Сърбия. Освен това той е асистент към Икономическия факултет на Университет Приштина в Косовска Митровица, Сърбия. **Научни интереси:** финанси и счетоводство, КСО, управленско счетоводство.

ORCID ID: 0000-0003-4112-6905

ISSN 0323-9004

НародноСТОПАНСКИ архив

Свищов, година LXXVI книга 3 - 2023

**Управление и дейност на малки и средни
предприятия в условия на криза**

**Относно произхода и развитието
на икономическата теория
и политиката на регионално развитие**

**Новата европейска митническа реформа –
възможности и предизвикателства**

**Методологични аспекти на преподаването
на кръгова икономика**

**Стабилизационна роля на макроикономическата
политика по време на COVID-19 кризата**

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“

СВИЩОВ

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор
Проф. д-р Йордан Василев – зам. главен редактор
Проф. д-р Стоян Проданов
Проф. д-р Тодор Кръстевич
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Анатолий Асенов

МЕЖДУНАРОДЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р ик.н. Михаил А. Ескиндаров – Финансов университет при Правителството на Руската федерация, Москва (Русия).
Проф. д-р ик.н. Григоре Белостечник – Молдовска академия за икономически изследвания, Кишинев (Молдова).
Проф. д-р ик.н. Михаил Ив. Зверяков – Одески държавен икономически университет, Одеса (Украйна).
Проф. д-р ик.н. Андрей Крисоватий – Тернополски национален икономически университет, Тернопол (Украйна).
Проф. д-р ик.н. Йон Кукуй – Университет Валахия, Търговище (Румъния)
Проф. д-р Кен О'Нийл – Университет Ълстер (Ирландия)
Проф. д-р Ричард Торп – Университет Лийдс (Великобритания)
Проф. д-р ик.н. Олена Непочатенко – Умански национален аграрен университет, Уман (Украйна)
Проф. д-р ик.н. Дмитрий Лукьяненко – Киевски национален икономически университет „Вадим Гетман”, Киев (Украйна)
Доц. д-р Мария Стефан – Университет „Валахия”, Търговище (Румъния)
Доц. д-р Анисоара Дуика – Университет "Валахия", Търговище (Румъния)
Доц. д-р Владимир Климух – Брановички държавен университет, Бранович (Беларус)

Екип за техническо обслужване:

Технически секретар: д-р Росица Проданова
Стилов редактор: Анка Танева
Превод английски: ст. преп. Венцислав Диков и ст. преп. д-р Маргарита Михайлова

Адрес на редакцията:

5250 Свищов, ул. „Ем. Чакъров” 2
Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор
☎ (+359) 889 882 298
Д-р Росица Проданова – технически секретар
☎ (+359) 631 66 309, e-mail: nsarhiv@uni-svishtov.bg
Благовеста Борисова – компютърен дизайн
☎ (+359) 882 552 516, e-mail: b.borisova@uni-svishtov.bg

Отпечатването на списанието за 2023 г. се осъществява с безвъзмездната финансова помощ на Фонд „Научни изследвания” – Договор ДНП № КП-06-НП4-36 по конкурс „Българска научна периодика – 2023 г.”

© Академично издателство „Ценов” – Свищов
© Стопанска академия „Димитър А. Ценов” – Свищов

НАРОДНОСТОПАНСКИ АРХИВ

ГОДИНА LXXVI, КНИГА 3 – 2023

СЪДЪРЖАНИЕ

Никола Вуянович, Милош Павлович

Управление и дейност на малки и средни предприятия
в условия на криза /3

Живорад Глигориевич, Петър Веселинович, Александър Манасиевич

Относно произхода и развитието на икономическата теория
и политиката на регионално развитие /18

Момчил Антов

Новата европейска митническа реформа – възможности
и предизвикателства /35

Петко Ангелов, Маргарита Михайлова

Методологични аспекти на преподаването на кръгова икономика /53

Вениамин П. Тодоров

Стабилизационна роля на макроикономическата политика
по време на COVID-19 кризата /72